

1. Bevezető

A 19. századi bűnügyi történetek vagy a modern francia krimirodalom jellegzetes figurája a vizsgálóbíró, aki jelentős ideig meghatározta a magyar büntető eljárásjogot is, sőt a jogtudományban működése vitákra is alapot adott.¹ Bár a jogintézmény a kodifikált magyar jogban – az 1808. évi *Code d'instruction criminelle*, a napóleoni vegyes rendszerű kódex nyomán – a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikkkel (Bp.) jelent meg, előzményei felfedezhetők a feudális-rendi magyar jogban, majd a polgári korszakban is. A vizsgálóbíró végül a magyar jogból 1950-ben tűnt el véglegesen. Míg Franciaországban (és hasonlóan például Belgiumban) mai napig élő jogintézmény (bár működése jelentősen visszaszorult)², a magyar jogban végül nem került felélesztésre e funkció, annak ellenére, hogy néha hallani lehetett erre vonatkozó felvetéseket. A nyomozás során indokolt bírói feladatot jelenleg a – nyomozásban ténylegesen részt nem vevő, tehát a vizsgálóbíróval nem rokonítható – nyomozási bíró tölti be.

Annak ellenére, hogy ma Magyarországon nincs aktualitása a vizsgálóbírói intézménynek, mint korábban jelentős eljárási tényezőt, érdemes részletesebben is szemügyre venni, már csak azért is, hogy feltárhassuk az okokat, amelynek révén mellőzésre került.

2. A vizsgálati szakasz történeti előzményei

A magyar szabályozás megértéséhez szólni szükséges vázlatosan arról az eljárási rendszerről, amelyben megszülethetett a perszakaszt megelőző tényfeltáró/bizonyító vizsgálat. Anélkül, hogy az ismert rendszertant felvázolnám, rá kell mutatni, hogy a vizsgálóbíró (legalábbis korai formájában) nem a vegyes rendszer szülötte, hanem az inkvizitórius (nyomozóelví) szisztémáé. Nemcsak hazánkban, de Franciaországban is, a vegyes rendszer otthonában, már az 1808. évi kódexet megelőzően felbukkan a bírói vizsgálat intézménye.³

Mi több, a vizsgálat korai előzményei már az akkuzatórius rendszerek időszakában, a 9. században megjelentek. Itt még nem beszélhetünk bírói vizsgálatról, sőt nyomozási szakasról sem, de kialakultak olyan eljárási formák, amelyek szakítottak azzal, hogy per csak vád (alapvetően a sértett vádja) alapján indulhat. A nyomozóelví rendszerbe való átmenet kiindulópontjának a germán-frank ún. Rüge-eljárást szokták tekinteni (a szó feljelentést, vizsgálatot is jelentett), amelyben a király kiküldött hivatalnokai (*missus*) hivatalból vizsgálódhattak egyes súlyosabb bűncselekmények megvalósulását illetően.⁴

Ezt követően, a 13. századtól – legalábbis a kontinentális Európában – már az inkvizitórius eljárás térnyerése volt a jellemző. E rendszerben az eljárás hivatalból indult, a tények (az ún. anyagi igazság) feltárására irányuló nyomozási/vizsgálati fázissal.⁵ Balogh Jenő kimutatja, hogy ezen időszaktól a francia, olasz, német területeken már a

Székely György László

A vizsgálóbíró és a vizsgálat a régi magyar büntetőeljárásban

bíró általi (hivatalbóli) vizsgálat volt a jellemző, de sok helyen (különösen a német területen) a vizsgálatot végző bíró már elkülönült a későbbi ítélőbírótól.⁶

Az újkori időszakot (szintén csak Európában) általánosságban a már kiforrott nyomozóelví eljárások jellemezték, amelyek a 16. századtól már kódexekben is rögzültek (például V. Károly német-római császár 1532. évi *Constitutio Criminalis Carolinája*, I. Ferenc és XIV. Lajos francia királyok 1539-ben és 1670-ben kiadott *Ordonnance Criminelle*-jei, de szinte valamennyi európai országban hasonló törvényművek születtek). Ezen eljárások jellemzője volt továbbra is az általában bíró által végzett vizsgálat. Vámbéry Rusztem már e korszakot illetően is a vizsgálóbíró kifejezést alkalmazza, Fayer László pedig azt mondja, hogy „A vizsgálóbíró lett a per legfontosabb személye. A vizsgálat a döntő stádium.”⁷

A jogalkotásban a fordulatot az 1808. évi francia kódex jelentette, amelynek ún. vegyes szisztémája később számos európai törvény modelljévé vált. E rendszer azonban nem vetette el a bírói vizsgálatot, sőt, a perelőkészítő szakaszt fontos jogintézménnyé tette az, hogy a rendszerben végig érvényesíteni igyekeztek a vádelv szellemét, továbbá a vizsgálóbíró már semmilyen körülmények között nem lehetett azonos az ítélkező bíróval. Több szerző is kiemeli azonban, hogy a francia kódexben a bírói vizsgálat általánosan kötelező volt (ezt például Finkey Ferenc a hátrányos jegyek között említi).⁸

3. A bírói vizsgálat a feudális-rendi Magyarországon

A vizsgálat és a vizsgálóbíró magyar előzményeit is az inkvizitórius eljárás térnyerését követően érdemes értékelni. Mezey Barna szerint ez legalább a 16–19. századig terjedő időszakot jelenti. A feudális-rendi perjogot azonban erőteljesen partikulárisnak minősíti, kis túlzással „ahány bíróság, annyifajta eljárás” létezett.⁹ Varga Endre hasonlóan úgy látja, hogy a késői és hanyatló feudalizmus eljárásjogát (legalábbis kezdetben) az anarchia, a jogbizonytalanság, a merev alakosságok, a jogi ismeretek hiánya jellemezte. Az 1526 utáni eljárásjogot ő is már nyomozóelvínek tekinti.¹⁰

Az inkvizitórius processzus legfontosabb jellemzője a hivatalból indult vizsgálat volt, amelyet előkészítő/előkészületi szakasznak is aposztrofálnak.¹¹ Szerzőnként változatos azonban az elnevezés. Mezey Barna szerint e

Madarász Viktor: Zrínyi Ilona a vizsgálóbíró előtt (1859)¹⁵

fázis „vizsgálati vagy nyomozati szakasz” volt,¹² míg Varga Endre kiemeli, hogy a feudális-rendi eljárásjogban (a polgári korszakkal szemben) nem vált el a nyomozás és a vizsgálat, hanem a kettő „egybefolyt”, ezért ezt összefoglalóan investigatiós szakasznak nevezi (hasonlóan látja ezt Béli Gábor is).¹³ Vuchetich Mátyás korának eljárását (ez már a 18. század végét jelenti) így jellemzi:

„Magyarországon vegyes inkvizitórius rendszerű eljárást alkalmazunk, amely általános és speciális inkvizícióval (vizsgálattal) kezdődik, ami a bíró hivatalos kötelességéhez tartozik, de mindazonáltal, hogy a bíró ne peres félként tűnjön föl, az illetékes bíró mellett fellép a megyei fiscus (kincstár) nevében eljáró tisztí közügyvéd, aki közvádlóként szerepel.”¹⁴

Az, hogy mi volt a vizsgálat célja, az inkvizitórius rendszer alapkoncepciójából ered, bár a hazai viszonyokra ezt többféleképpen fogalmazzák meg.¹⁶ Katona Géza szerint a nyomozóelvívű struktúrában a cél (az officialitásnak megfelelően) a bűncselekmény és tettesének felderítése és bizonyítása, amely bírói feladat. Az *inquisitiót* úgy határozza meg (Bodó Mátyást idézve), mint minden, ami „az igazság kinyomozásához és kifürkészéséhez kell”, továbbá (Husztly István nyomán) ténybeli információgyűjtés törvényes módon, amelynek alanya a hivatalból eljáró bíró. Utal rá továbbá, hogy a késői feudalizmus meghatározásaiban visszaköszön állandó elemként az

igazság kiderítése is.¹⁷ Mezey Barna úgy foglalja össze, hogy a vizsgálati stádiumban az officialitás alapján a hatóság hivatalból próbálta felderíteni a bűncselekményt. Ennek során (kötött rendszerben) bizonyítás folyt, ezért idehelyeződött át (a perszakaszról) az eljárás súlypontja is. A vizsgálat során ennek megfelelően kihallgatások, szemlék, szakértői vizsgálatok történtek.¹⁸ Varga Endre formai oldalról közelítve, az *investigatiót* úgy határozza meg mint a nyomozásra feljogosított hatóságoknak mindazon cselekményét, amelyet „a bűneseteknek a törvényszéki eljárást megelőző kivizsgálására eszközöltek”. Ő is idesorolja a gyanúsított kihallgatást, a „tanúszedést” és tanúkihallgatásokat, a szemlék, vagy „látlet felvételét”.¹⁹ Vuchetich Mátyás szerint pedig a vizsgálat lényege, hogy a bíró „ismeretet szerezzen a bűncselekmény létéről és annak elkövetőjéről; ez ismerethez ún. inkvizíció, vizsgálat útján jut el” (később már a „bizonyosságot szerez” kifejezést használja).²⁰

Centrális kérdés az is, hogy ki volt, aki a vizsgálatot végezte. Mezey Barna szerint a feudális-rendi jogban a vizsgálatot, egyben vádemelést, de gyakran az ítélezést is egy személyben végző, az ún. *inquirens* volt (amelyet szerinte nyomozóbírónak vagy vizsgálóbírónak lehet fordítani, de ez nem azonosítható a későbbi vizsgálóbíróval). A bírák kapcsán megjegyzi, hogy az vagy eseti jelleggel választott bíró volt, vagy e funkciót közigazgatási tisztviselők látták el (amelyhez sokáig jogi végzettség sem kellett). Később, a 17–18. században megjelent a tisztí

ügyészi funkció (amely szintén nem azonosítható a mai ügyésszel), kiszorítva a közigazgatási hivatalnokokat az *inquirensi* pozícióból.²¹ Katona Géza már hivatkozott megállapítása szerint a vizsgálat végzője mindig hivatalból eljáró bíró.²² Varga Endrénél differenciáltabb a meghatározás: területtől függően a vizsgálatot végezheték a nagybirtokokon a tiszttartó vagy az ispán, a városokban a városkapitány és közegei, a vármegyében korábban az alispán majd később a szolgabíró.²³ Béli Gábornál pedig részletesebben: a generális vizsgálatra a főispán vagy az alispán, míg a konkrét ügyek vizsgálatára maga a bíró lehetett jogosult, amely jelenthetett városi bírót vagy szolgabírót, továbbá a bíró, a városi vagy a megyegyűlés utasítására jogosult lehetett valamely официális is, amely alatt értendő a városkapitány, a városi esküdtek, a szolgabírák esküdtjei, olykor két megyei esküdt, vagy a megyei biztos.²⁴ Vuchetich Mátyás szerint a vizsgálat lefolytatása az illetékes „büntető igazságszolgáltatási hatóságok” feladata, ami a magyar jog szerint bírakat jelent, de a vizsgálatot ténylegesen a megyékben a szolgabírák és az esküdtek, más ítélkező hatóságoknál az erre kiküldöttek végezték.²⁵ Összegezhetjük tehát, hogy a vizsgálat letéteményesét csak összefoglalóan nevezték bírónak, azt betölthették: közigazgatási hivatalnokok, de akár választott „laikus” személy is.

4. A vizsgálobíró a polgári korszak kezdetén

E korszakot illetően elsőként a 1843/44. évi eljárási tervezet érdemes említeni, amely egy modernebb vádelvű perrendet képzelt el. A vizsgálat letéteményesei a „bűnvizsgáló bírók” lettek volna: a megyében a járási szolgabíró egy esküdttel, a szabad királyi városban a városkapitány és egy jegyző, a jászkun területeken a községi főbíró és egy jegyző (de a közvádló ügyésznek a vizsgálatra nem lett volna befolyása, viszont ő a kizárólagos vádemelő és vádképviselő).²⁶

Az 1853. évi császári pátenssel az egész osztrák birodalomra irányadó büntető perrendtartás a nyomozóelvű rendszer felé fordult vissza. Az eljárás vizsgálati kezdődött, amelynek végzői már a járásbírók és törvényszékeken működő vizsgálobírók. Szinte kizárólagos joguk volt a vizsgálat megindítására (az ügyész csak kivételesen, sürgős esetben volt jogosult), és a teljes bizonyítás lefolytatása a feladatuk volt. A vizsgálatot a vizsgálobíró zárta le vádhatározattal, és az ügyész csak ennek, valamint a vizsgálati iratok alapján volt jogosult elkészíteni a vádindítványát.²⁷

Az osztrák perrendtartás néhány éves alkalmazása után 1861-ben az Országbírói Értekezlet az 1848 előtti eljárás visszaállítását rendelte el. A helyzet nehézségét az adta, hogy nem volt egységes kódex, amelyet a joggyakorlat előbb Pauler Tivadar részben eljárásjogi tárgyú tankönyvével, majd a Csemegi Károly által kidolgozott – de el nem fogadott – ideiglenes eljárási szabályzattal (az ún. Sárga Könyvvel) igyekezett pótolni.²⁸ Degré Alajos rész-

letezi, hogy a Sárga Könyv csaknem huszonnyolc évig alkalmazásban volt. (E rendszert már a Bp. váltotta fel, így a hatályba sosem lépett tervezetek vizsgálatra vonatkozó rendelkezéseit nem ismertetem). E joganyag is nagy hangsúlyt fektetett a vizsgálatra, amelynek letéteményese továbbra is a vizsgálobíró volt. A vizsgálobíró „előnyomozást” is végezhetett, amelynek eredményeként döntött arról, hogy szükség van-e vizsgálatra. Utóbbit az ügyész indítványára szintén a vizsgálobíró rendelte el. A vizsgálat főszabályként kötelező volt, és azt csak a vizsgálobíró vezethette, de kivételesen (csekélyebb súlyú bűncselekményeknél egyéb feltételekkel) mellőzni lehetett a vizsgálatot; ilyenkor ügyészi indítványra közvetlenül a „végtárgyalásra” kerülhetett sor. A vizsgálat befejezésekor került az ügy az ügyészhez, aki indítványozta a vád alá helyezést. Degré Alajos azonban a joggyakorlat hibájaként rója fel, hogy a vizsgálat túlsúlya folytán a tanúkat a tárgyaláson sok esetben ki sem hallgatták, pusztán a vizsgálobíró előtti vallomásokot olvasták fel.²⁹

5. A vizsgálat és a vizsgálobíró megjelenése az első kódexben

Első kódexünk, a Bp. francia mintára átvette, de valójában egyben a magyar hagyományokat folytatva szabályozta a vizsgálati szakaszt, amelynek végzője ezután is a vizsgálobíró volt.³⁰ A kodifikációt illetően tehát a Bp. intézményesítette elsőként a vizsgálobírót, de valójában csak az eljárásjogot tekintve, ugyanis – ahogy később látni fogjuk – egyes korábbi szervezeti jellegű jogszabályok már egyértelműen „számolnak” a vizsgálobíróval. A jogtudományban csak előkészítőnek nevezett fázist Finkey Ferenc így definiálja: „A bűnvádi per előkészítésének nevezzük a per adatainak kipuhatólását s összegyűjtését, melyek által a vádló és a bíróság tájékoztatva lesz az elkövetett bűncselekmény és annak elkövetői felől.” Hozzáteszi: „A per előkészítésére minden, de kivált a súlyosabb bűnügyekben nagy szükség van, mert vannak oly perbeli cselekmények, melyeket a bíróság maga nem végezhet, de a melyek nélkül a per meg sem indítható.” Míg a korábbi gyakorlat „előnyomozást” és „rendes vizsgálatot” különböztetett meg, addig a Bp. az előkészítő eljárás két szakát ismeri, a nyomozást és a vizsgálatot.³¹

A miniszteri indokolás részletezi, hogy vitákat követően a Bp. végül nem a francia mintát, hanem az ún. fakultatív vizsgálatot fogadta el:

„[...] a vizsgálat csak azokban az esetekben biztosítéka az anyagi igazság érvényesültének, a hol reá szükség van. Mikor már a nyomozás teljesen tisztázta az ügy állását, a vizsgálat csak teher, mely szaporítja a bíróság teendőit, elhúzza a per érdemleges eldöntését, továbbra is bizonytalanságban tartja a terhelteket s reá egyenesen káros is lehet.”

Elvi tételként szerepel az indokolásban, hogy bírói vizsgálat sem indulhat vádló akarat nélkül, ahogyan vád nélkül

nem folyhat ítélező tevékenység sem.³² Fontos továbbá az a megállapítás, hogy „A bíró csak az előkészítő eljárásban foglalkozik a bizonyítékok egybegyűjtésével. A főeljárásban más bíró működik, ki nem nyomoz, csak határoz.”, azaz a vizsgálóbíró ki van zárva az ítélethezából (lásd Bp. 65. § is).

6. A vizsgálat célja, szerepe a Bp.-ben

A Bp. tehát a (per)előkészítés két fázisát ismerte: a nyomozást és a vizsgálatot. A vizsgálóbíró szempontjából nyilvánvalóan az utóbbinak van szerepe, de röviden vázolni indokolt a két szakasz közti különbségeket is. A vizsgálat és a vizsgálóbíró nyilvánvaló kapcsolatát jól írja le Vámbéry Rusztem: „A vizsgálat a vizsgálóbíró tevékenysége [...]”.³³

A 83. § szerint a nyomozás

„[...] azoknak az adatoknak kipuhatólása és megállapítása, melyek a vád emelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékozására szükségesek. A nyomozás a határon túl nem terjedhet.”

A 102. § alapján pedig a vizsgálatot

„[...] azoknak az adatoknak bírói kiderítése és megállapítása, melyek alapján eldönthető, hogy van-e helye a főtárgyalás elrendelésének, vagy hogy meg kell-e szüntetni a bűnvádi eljárást. A vizsgálat az e cél szabta határokon túl nem terjedhet.”

Vargha Ferenc szerint a nyomozás jellemzője, hogy annak korlátlan ura az ügyész, de azt főszabályként a rendőri hatóságok teljesítik. Az ügyész „dirigensi” szerepe a nyomozás befejezéséig tart, és ügyfélé válik, mihelyst vizsgálatot indítványoz. Utóbbi esetben a vizsgálóbíró felé már utasítási joga nincs. A vizsgálat viszont már bírói eljárás, így azt megszüntetni sincs joga az ügyésznek, ezért a legmarkánsabb különbség, hogy a vizsgálat megszüntetése *res iudicatát* jelent, míg a nyomozás megszüntetésének nincs ilyen következménye. Látszólagos különbség szerinte a két szakasz eltérő törvényi célja, mert mindkét forma arra irányul, hogy az ügyész dönthessen a vádemelésről, vagy nyomozás esetén a megszüntetésről, vizsgálat esetén pedig (mivel megszüntetésről csak a vizsgálóbíró dönthet) a vád elejtéséről. Vargha Ferenc maga is felteszi a kérdést a kettősség szükségességéről. Arra jut – a kötelező esetek alapján –, hogy a vizsgálat célja nem lehet más, mint garancia, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények esetén bíróság által felvett bizonyításra kerüljön sor az anyagi igazság céljából. Felhívja viszont a figyelmet, hogy míg a vizsgálat nehézkes és lassú (figyelemmel a vádtanács közbeékelődő szerepére is), addig a nyomozás gyorsabb, ami lehetőséget ad a főtárgyalás mielőbbi megtartására.³⁴ Uzonyi Géza hasonlóan úgy látja: az eltérő törvényi célok látszólagosak, „mert az elérni szándékolt eredmény [...] egy és ugyanaz”: van-e alap a vádemelésre, vagy nincs. A jog-

alkotói cél szerinte az volt, hogy felszámolják azt a korábbi megoldást, miszerint minden nyomozást vizsgálat kövessen.³⁵

A törvényszöveg alapján megállapíthatjuk, hogy tartalmilag, a bizonyítást illetően nem volt sok különbség a nyomozás és a vizsgálat között. A nyomozás sem jelentett pusztán adatgyűjtést, mert a Bp. 96. § felhatalmazta a rendőri hatóságokat, hogy bárkit kihallgassanak, és engedte a törvény X. és XIII. fejezetében írt intézkedések (a terhelt és a tanúk kihallgatásának részletes szabályai) alkalmazását is. A 98. § pedig – bár bírói engedéllyel, vagy halaszthatatlan esetben anélkül is – lehetővé tette a szemle, lefoglalás, motozás, házkutatás elrendelését is. A vizsgálat kapcsán pedig az derült ki a Bp. rendelkezéseiből (117–127. §-ok), hogy a vizsgálóbíró minden érdemi bizonyítási cselekményt elvégezhetett (a terhelt és a tanúk kihallgatása, szemle lefolytatása stb.) a „való tényállás megállapítása” érdekében, annak kikötésével, hogy a nyomozás cselekményei csak kivételesen ismétlődnek meg.

7. A vizsgálat elrendelése a Bp.-ben

E szabályokat a Bp. IX. Fejezete részletezi. Itt csak a vizsgálóbíró tevékenységét és a későbbi kritikák alapjául szolgáló lényeges momentumokat emelem ki. Az első lényeges kérdés, hogy mikor kellett vizsgálatot tartani. A magyar szabályozás tehát a fakultatív rendszert honosította meg. A Bp. 103. §-a részletezi előbb a kötelező vizsgálat két esetét, amelyet a Bp. büntetési nemhez, illetve tételhez köt, azaz csak súlyosabb bűncselekmények esetén volt helye: olyan büntett esetben, melyekre a törvény halálbüntetést vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést rendel, továbbá főszabályként (kivétellel) öt évet meghaladó, határozott tartamú szabadságvesztéssel büntetendő cselekményeknél. Emellett a Bp. három feltételes esetet is meghatároz, amikor csak lehetséges a vizsgálat (például törvényszék elé tartozó bűncselekmény esetén, ha azt az ügyész indítványozza).

A vizsgálat elrendelése kapcsán tudni kell, hogy a vizsgálatot a nyomozás megelőzte. Ezért még a 101. § rögzíti, hogy „a nyomozás befejeződő, ha vizsgálat indítványozására [...] elegendő adat van”. A 104. § pedig előírta, hogy a vizsgálat elrendelését a vizsgálóbírónál kellett indítványoznia a vádlónak, amelyben meg kellett jelölni a bűncselekményt, amelyre nézve a személyt, aki ellen és az okokat, amelyek alapján a vizsgálatot kérték (és csatolni kellett hozzá a nyomozás anyagát is). A vizsgálat elrendeléséről vagy mellőzéséről a vizsgálóbíró határozott, azzal azonban, hogy a vádlói indítvány (vagy kellően indokolt terhelti) esetén – ha a cselekmény miatt bűnvádi eljárásnak helye van – az elrendelés kötelező volt (105. §).

A korábban már említett – a bírói vizsgálatához is megkövetelt – vádhoz kötöttség és tettazonosság vizsgálati szakaszbeli megvalósulása a 106. § azon rendelkezése, miszerint „a vizsgálat csak az indítványban megjelölt tetter nézve és csak az ezzel terhelt egyén ellen rendelhető

el”. Itt szerepel azonban a Bp. később leginkább problémásnak vélt, kivételesen a hivatalbóliságot is lehetővé tevő előírása:

„Ha a vizsgálat folyama alatt annak más tette, vagy más egyén ellen való kiterjesztése is szükségesnek mutatkozik; a vizsgálóbíró köteles az el nem halasztható vizsgálati cselekményeket ez irányban hivatalból is teljesíteni [...]”

Jelentőséggel bír továbbá a 117. § is, amely szerint

„A vizsgálóbíró a vizsgálat folyamában hivatalból, indítvány bevétele nélkül is köteles megtenni mindazokat az intézkedéseket; a melyek a való tényállás megállapítása s a tettes és a részes kinyomozása végett szükségesek.”

Jól látható, hogy a törvény a bírói vizsgálatnál a vádelv mentén garanciálisan indítványhoz kötöttséget ír elő, amelynek révén a bíróság – szemben az inkvizitórius rendszerek vizsgálóbíróival – hivatalból, saját döntésre vizsgálatot sem rendelhetett el, ezen felül pedig kötve is volt az indítványban foglalt tethez, személyhez. A törvény azonban kivételt alkotott, mert egyes (alapvetően halaszthatatlan) esetekben a hivatalbóli bírói intézkedést megengedte. Arra is figyeljünk fel továbbá, hogy a törvényi megfogalmazás alapján vádlói indítvány megléte esetén kvázi kötelező volt elrendelni a vizsgálatot.

8. A vizsgálat lefolytatása a Bp. szerint

A vizsgálóbíró a vizsgálat során valódi nyomozó tevékenységet folytatott, azaz maga (vagy „segédszemélyzete”) például szemlét tartott, kihallgatta a terheltet, tanúkat, szakértői vizsgálatot rendelt el (és ezeket már saját döntése alapján, külön indítvány nélkül végezhetette!³⁶ – 118. §), és mindezeket az anyagi igazság érdekében végezte. A Bp. 117. § (3) bekezdése azonban azt a „könnyítést” írta elő, hogy a megelőző nyomozáshoz képest csak azok a bizonyítási cselekményeket kellett a vizsgálat során megismételni, amelyek főtárgyaláson való felvétele „hézagos voltuk miatt” kétséges. Vargha Ferenc szerint azonban a vizsgálóbíró nem volt nyomozó hatóság, az ügyészhez képest a rendőrhatalóságokkal mellérendelt viszonyban állt, azokat legfeljebb megkereshette, de nem utasíthatta.³⁷

A vizsgálat végpontjáról, lezárásáról is érdemes röviden szólni. A 128. § szerint „a vizsgálóbíró köteles a vizsgálatot megszüntetni, ha a vádló a vádat elejti, és a vád képviselőjét a [...] sértett át nem veszi.” Lényeges látni itt is a vádelv „szellemét”, sőt maga a törvény is a vádelv szót alkalmazza (holott valódi vádemelés nem volt), amely pedig a vizsgálat megszüntetését kellett, hogy eredményezze. Egyéb esetekben azonban a vizsgálatot csak a vádtanács vagy az ítélőbíróság szüntethette meg.³⁸ A vizsgálat befejezését követően egyébként a 129. § rendelkezé-

sei alapján a vizsgálóbíró értesíti a feleket, majd az iratokat megküldte az ügyésznek. (Egyes esetekben a felek kérhették a vizsgálat folytatását.)

9. A vizsgálóbíró személye, szervezeti háttere

A Bp. a vizsgálóbíró személyéről – azaz, hogy milyen státuszú bíróról van szó – nem szól, a törvény IX. Fejezetének II. „A vizsgálatot teljesítő bírák és a vádtanács” című alfejezete „megtévesztő módon” erről nem rendelkezik, pusztán illetékességi és megkeresési kérdésekről (109. §). Ahogy azonban korábban már említettem, egyes jogszabályok már a Bp. előtt is tartalmaztak a vizsgálóbíróra irányadó rendelkezéseket, amelyek a Bp. hatálybalépését követően világosan összekapcsolódtak az eljárás kódex ilyen előírásaival. Ki, milyen státuszú személy volt tehát a vizsgálóbíró? Kétségtelen, hogy bíró volt, ám pontos státusza csak – az egyébként a Bp. hatálybalépése előtt született – 1891. évi XVII. törvénycikkből tűnik ki.³⁹ E törvény 33. §-ából az olvasható ki, hogy a vizsgálóbíró a törvényszékeken működő „önálló” bíró volt, kifejezetten ilyen feladatokra. A vizsgálóbírót és állandó helyettesét a törvényszéki bírák sorából két évre az igazságügyi miniszter rendelte ki (amely ismételtető volt). A törvény miniszteri indokolása rámutat:

„Az 1871:XXXI. tc. 6. §-a azt rendeli, hogy vizsgálóbírák rendszerint törvényszéki bírák alkalmaztassanak. Csekélyebb fontosságú ügyekben azonban vizsgálóval törvényszéki jegyzők is megbízhatók. A gyakorlatban e törvényszakas végrehajtása oda fejlődött, hogy csaknem túlnyomólag tapasztalatlan, kezdő jegyzők, aljegyzők, sőt joggyakornokok teljesítették a vizsgálatokat. És a törvényszéki bírák közül is - mivel az állás terheitől legtöbb bíró szabadulni óhajtott - rendszerint nem a legkiválóbb bírák közül rendeltetett ki a vizsgálóbíró. Legtöbbször tekintet nélkül arra történt a kirendelés, bir-e az illető a vizsgálóbírói állásra a kellő hajlammal, fizikai és szellemi erővel.”

Az akkor újként bevezetett szabályozás tehát kifejezetten hatékonysági, szakmai szempontokat mérlegelt, azaz, hogy a vizsgálóbírói feladatra is – amely úgy tűnik, hogy nem a legnépszerűbb volt – rátermett, képzett bírákat jelöljenek ki.⁴⁰

A törvény számol a munkateher kérdésével is. Egyrészt lehetővé teszi „elegendő elfoglaltság hiányában” a vizsgálóbíró más bírói teendővel megbízását, másrészt a törvényszék elnöke a vizsgálóbíró segítségére egy vagy több albírót vagy törvényszéki jegyzőt, illetőleg aljegyzőt rendelhetett ki. Az albírók a vizsgálóbíró vezetés alatt vizsgálatok teljesítésével vagy egyes vizsgálati cselekményekkel voltak megbízhatók. A jegyző vagy aljegyző pedig egyes vizsgálati teendőket a vizsgálóbíró utasítása és ellenőrzése mellett végezhetett (azonban például vizsgálati fogságot, lefoglalást nem rendelhetett el.) Az

indokolásból kiderül azonban, hogy a fenti helyettesítési feladatok ellen „nem foroghat fenn semmi aggály”, mert jegyzőül „más, mint a ki bírói képesítéssel bír, ki nem nevezhető”.

10. Működés, hatékonyság, számadatok

A vizsgálatok számáról, mennyiségéről, minőségéről hivatalos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre, de néhány korabeli szerző tudósításából levonhatunk következtetéseket. Vámbéry Rusztem például azt mondja, hogy a fakultatív vizsgálat bevezetése folytán, a vizsgálóbírók tehermentesítése révén az eljárások gyorsabbak lettek és egyben a vizsgálatok alaposabbak is; illetve a vizsgálatok fokozatosan visszaszorultak a nyomozással szemben. A szerző által közölt adatok szerint, míg 1901-ben még 52 468 esetben volt nyomozás és 11 928 esetben vizsgálat, addig 1906-ban már a nyomozások száma 78 776-ra emelkedett, míg a vizsgálatoké 4 561-re süllyedt; 1913-ban pedig már 107 930 új nyomozás indult a királyi ügyészségeknél, és 5 159 esetben indítványozott vizsgálatot az ügyészség. Vámbéry ebből azt a következtetést is levonja, hogy az ügyészség olyan gyakorlatot kezdett folytatni, amely a vizsgálat elkerülését célozta, és a nyomozást teljes körűvé igyekezett tenni.⁴¹

A nyomozással kapcsolatos tapasztalatait összegző Rédey Miklós (aki írása idején rendőrkapitány volt) kritikus a törvény eredeti szövegéből következő, a rendőrhatalmi nyomozás hatókörét csökkentő rendelkezésekkel is: „a törvény végrehajtásának első hetében bebizonyult azonban, hogy a nyomozatoknak ilyen szűk korlátok közé szorítása merőben tarthatatlan”. Egy belügyminiszteri rendelet⁴² ezért azt írta elő, hogy „a nyomozás feladata a tényálladéokra vonatkozó adatoknak olyképp való összegyűjtése, hogy azok alapján a bírósági vizsgálat lehetőleg mellőzhető s az ügy közvetlenül az ítélő bíróság elé vihető legyen”. Így „az év végére odáig fejlődött a nyomozás, hogy valóságos vizsgálati lett”.⁴³ Néhány számadatot Rédey Miklós is említ. Elsőként azt, hogy a nyomozásokat illetően Budapesten (1899-ről 1900-ra) 21 497-tel megnőtt az ügyek száma (67 059-ről 88 556-ra), míg ebben az időszakban csak kétszázat nem sokkal meghaladó ügyben rendeltek már el vizsgálatot (beleszámítva a kötelező eseteket is).⁴⁴

11. A jogintézmény mellőzése és kritikái

A gyakorlatban tehát a vizsgálat és a vizsgálóbíró (ötven évig) működött. A Bp.-t felváltó 1951. évi III. törvény azonban már sem a nyomozás–vizsgálat kettősségét, sem a vizsgálóbíró intézményét nem tartotta meg. A törvény indokolása csak annyit rögzít:

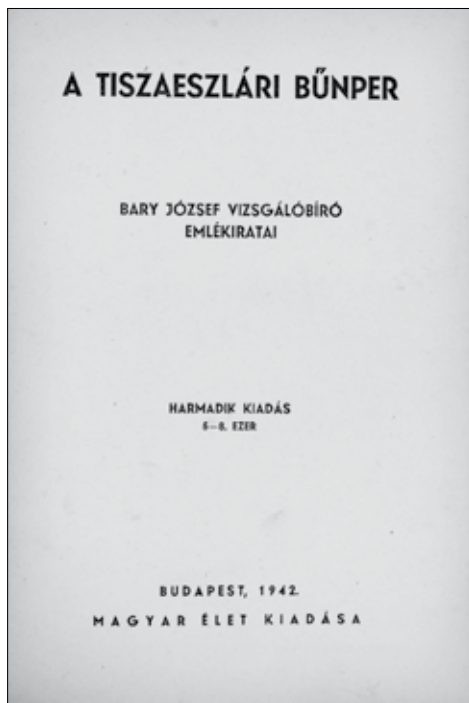
„A Bp.-nak a tárgyalást megelőző bírósági eljárásra vonatkozó szabályai jelentősen módosultak, a vizsgálatra vonatkozó rendelkezései már nincsenek hatályban, a vád alá helyezési eljárás kiküszöbölődött [...]”.

Kevésbé ismert azonban, hogy a vizsgálatot nem az új kódex szüntette meg, hanem még annak (1951. január hó 1. napi) hatálybalépését megelőzően „a bűnvádi ügyekben a vizsgálat megszüntetéséről” szóló 1950. évi 12. tvr. A jog-

szabály 1. §-a szerint: „A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény (Bp.) és az azt kiegészítő jogszabályok akként módosulnak, hogy bűnvádi ügyekben vizsgálatnak nincs helye.” A 2. § pedig előírta, hogy azokat az eljárási cselekményeket, amelyeket a Bp. a vizsgálóbíró hatáskörébe utal, a továbbiakban az államügyészség teljesíti. Az indoklás nem áll rendelkezésre, így az átalakítás pontos okát nem ismerjük.⁴⁵ A korszak egyeduralkodó kommentárja⁴⁶ és tankönyve szintén nem említi okokat. Utóbbi csak összefoglalóan utal rá, hogy a szocialista forradalom „lépésről lépésre összetörte a burzsoá államgépezetnek bírósági szervét is és eljárásjogi intézményeit is”; ennek keretében pedig a vádtanácsot 1946-ban, a vizsgálatot és a vizsgálóbíró intézményét pedig 1950-ben.⁴⁷

Az ötvenévnvi alkalmazás mellett azonban nem hallgatható el, hogy a bírói vizsgálat szükségessége, sőt elvi alapjai már a saját korá-

ban is vitákat váltott ki. Balogh Jenő a Bp. kommentárjában kifejti, hogy a vegyes rendszerekben (már a 1808. évi francia törvényben is) a vádelv feltétlenül megkövetelné, hogy bírói eljárás – így bírói vizsgálat is – csak vád (indítvány) alapján történhessen. Ezzel szemben a vegyes kódexek a legtöbb esetben – bizonyos mértékben – megengedik, hogy a vizsgálóbíró hivatalból is eljárhasson. Azt is kifogásolja, hogy a vizsgálatok során a legtöbb esetben nem érvényesül a váddal való rendelkezés sem, azaz a vádelejtés nem eredményezi a vizsgálat megszüntetését. Ezért a szerző úgy látja, hogy a vádelvvel már az sem fér össze, ha a vizsgálóbíró ügyészi indítvány hiányában, ha-

Bary József vizsgálóbíró könyv formájában adta ki a tiszaezslári ügy vizsgálatával kapcsolatos emlékeit.

laszthatatlan esetben letartóztatást rendel el, vagy bizonyítást vesz fel.⁴⁸

Vámbery Rusztem is megjegyzi a vádlói indítványhoz kötöttség kapcsán, hogy ez alapvetően a tettazonosság gondolatát fejezi ki itt, és megfelel a védelvnek. Ha azonban a vizsgálat más tette vagy más személyre is kiterjeszhetőnek tűnik, akkor ezt a vizsgálóbíró „hivatalból, tehát vád nélkül” teszi meg, „midőn tehát az eljárás érdeke kívánja, a védelv hátrálni kénytelen a gyakorlati élet előtt”.⁴⁹

Angyal Pál szintén kifejezésre juttatja, hogy a vizsgálóbíró hivatalbóli eljárása a védelv áttörését jelenti.⁵⁰ Ő egyébként a vizsgálatban a bírói függetlenség garanciáját látja, olyan értelemben, hogy a vizsgálóbírói adatgyűjtés a bírósági bizonyítás része, amely így nem marad a felek, különösen a vádló kezén, amely egyoldalúságra vezetne. Épp ezért a vizsgálat csak látszólag szolgál a vádló tájékoztatására, hiszen ténylegesen a bíróságot tájékoztatja, és a főtárgyalást készíti elő. Ő is kifejezésre juttatja ugyanakkor, hogy vizsgálat esetén csak főszabály a tettazonosság, és a hivatalbóli kiterjesztés esetén „a védelven esik csorba, amely azonban enyhül, ha figyelembe vesszük, hogy a legalitás elvénél fogva ily esetben amúgy is tartozik az ügyész vádat emelni”.⁵¹

Finkey Ferenc is kevésbé látja problémásnak a vizsgálóbírói hivatalbóli eljárás kivételes lehetőségét. Szerinte ez csak látszólag ellentétes a védelvvel. Az eljárás érdekeinek kockázatát jelentené ugyanis, ha a vizsgálóbíró nem illethné meg ilyen jog. A szerző is egyfajta garanciát és a bírói függetlenséget látja a bírói vizsgálat lehetőségében, mert ezáltal az előkészítő tevékenység „nem a vádló egyoldalú nyomozása alapján, hanem pártatlan bírói személy minden oldalra kiterjedő kutatása után kerül a főtárgyalásra”.⁵²

Később a szocialista jogtudomány is kritikusan állt a vizsgálóbíróhoz. Szabóné Nagy Teréz úgy véli, e jogintézmény révén vált a „burzsoá” büntetőeljárásban a védelv,

illetve a funkciómegosztás fiktívvé. Az ugyan nem vitatható szerinte, hogy a vizsgálóbírói intézmény elvileg az előkészítő eljárás kontradiktóriusságát célozta (sőt korlátozott ügyfélnyilvánosságot is lehetővé tett egyes esetekben), ráadásul egy független bíró részvételével, azonban végső soron a vizsgálat nem volt más, mint a bűnüldöző funkció teljesítése bírósági személy által. Szabóné rámutat, hogy mindezeket már a Bp. korszakának egyes jogászai is kritizálták, és volt, aki kimondta, hogy a vizsgálóbíró azon hozzáállásával, hogy a későbbi vádemelést sikerességét igyekezett megalapozni, végső soron maga lett vádlóvá.⁵³

Hatályos jogunkban már nincs vizsgálóbíró. Bár van vizsgálat, azonban annak szerepe – itt nem részletezetten – egészen más.⁵⁴ Teljesen eltérő szerepe van a nevében hasonló nyomozási bírónak, aki azonban a nyomozási tevékenységben egyáltalán nem vesz részt, csak a Be. által a bíróhoz delegált döntéseket hozza meg a nyomozás során (tipikusan letartóztatás elrendelése, hosszabbítása stb.).⁵⁵ Napjainkban valójában nincs indok a vizsgálóbíró visszavezetésére, ez nézetem szerint a már érintett, a funkcióelválasztást és a védelvet érintő problémákat éleszteni újja. Tény, hogy a bírói funkció jelenléte a nyomozási szakaszban erőteljes garanciális elemeket hordoz magában. Úgy vélem azonban, hogy a bírói nyomozási cselekményekben való aktív részvétele (gyakorlatilag nyomozás végzése) már ellene hat e garanciáknak, ugyanis azzal a már említett védelv, illetve a funkcióelválasztás elve sérülhet (ha másként nem, látszatában, hiszen a vizsgálóbíró jellemzően a modern jogokban sem járhat el perbíróként). Utóbbi elvek viszont – összefüggésben a bírói függetlenség elvével is – fokozottabban védendő princípiumok, mintegy a modern védelvi eljárások gerincét adják. Ezért a bírói feladat nyomozás során történő megjelenítésére és az ebből fakadó garanciák biztosítására alkalmasabbak a hazai jogban is meglévő nyomozási bírói feladatkörök deklarálása.⁵⁶

SZÉKELY, GYÖRGY LÁSZLÓ

Der Untersuchungsrichter und die Untersuchung im alten ungarischen Strafverfahren

(Zusammenfassung)

Der Untersuchungsrichter ist eine repräsentative Figur der Kriminalgeschichte, die aber in Europa durch lange Zeit auch bei Strafprozessen eine maßgebliche Person war. Der Untersuchungsrichter erschien im kodifizierten Recht mit dem Gesetz 33 im Jahr 1896 (nach dem Vorbild des französischen gemischten System Kodex von 1808), die gerichtliche Untersuchung war aber in Ungarn schon auch davor bekannt, während des Feudalismus. Das Rechtsinstitut wurde aber in unserem Land schließlich in 1950 aufgehört, es gibt aber Länder (Frankreich, Belgien), wo der Untersuchungsrichter auch noch heutzutage funktioniert. In meiner Studie gehe ich zunächst die historischen Vorläufe der Entwick-

lung der Phase von Untersuchungsprozess über, dann werde ich aus Sicht der Untersuchung und des Untersuchungsrichters analysieren, zuerst den im ungarischen feudalen Recht bezeichnenden Prozess, später den im bürgerlichen Zeitalter bezeichnenden Kriminalprozess. Danach werde ich im Detail übersehen, was die Regeln des ersten ungarischen Kodexes bezüglich der Untersuchungsverfahren und des Untersuchungsrichters waren, mit den praktischen Erfahrungen des Zeitalters. Letztlich wurden die wichtigsten rechtswissenschaftlichen Kritiken bezüglich des Untersuchungsrichters und die möglichen Ursachen des Aufhörens des Rechtsinstitutes in Kenntnis gesetzt.

The investigating judge (or examining magistrate) is a characteristic figure of the crime stories, but it was also a significant person of the criminal process in Europe for several centuries. In the codified law of Hungary the investigating judge appeared with the first criminal procedural code: the Act No. 33 of 1896 (on the model of the French mixed system of the criminal procedural code of 1808), but the investigation phase of the criminal process conducted by a judge had been already known in the feudalism as well. This legal institute was finally abolished in our country in 1950, but there are countries

(for example France) where the investigation judge still operates nowadays as well. In my study I first review the historical antecedents of the development of the inquiry phase, and then analyse the legal characteristic of the inquiry and the investigation judge in the feudalism and in the civil era. After this I overview the main legal rules of the inquiry phase and the investigation judge in the first Hungarian criminal procedural code, and the legal practical experiences of this era. Finally I present the most important criticisms of this legal institute and the possible reasons of its termination

Jegyzetek

- ¹ A kriminalisztika alapművének számítók kézikönyv is vizsgálóbírók számára íródott: GROSS, Hans: *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik* (1893). Nem mellesleg Gross egy ideig maga is vizsgálóbíróként tevékenykedett.
- ² DELMAS-MARTY, Mireille – SPENCER, J. R. (eds.): *European Criminal Procedures*. Cambridge, 2006., Cambridge University Press, 97. p. (Belgium), 229–230. p. (Franciaország). A továbbiakban jogösszehasonlításra nem töreksem.
- ³ BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferenc: *A bűnvádi perrendtartás magyarázata. Első kötet*. Budapest, 1898. Grill Károly, 145–146. p.
- ⁴ FINKEY Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Budapest, 1908. Poltzer-féle Könyvkiadóvállalat, 26–27. p.; ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. I. kötet*. Budapest, 1915. Athenaeum, 17. p.; VÁMBÉRY Rusztem: *A bűnvádi perrendtartás tankönyve*. Budapest, 1916. Grill Károly, 10. p.; BOTOS Gábor: *A büntetőeljárás jog története*. Budapest, 2000. Pázmány Péter Tudományegyetem, Jog- és Államtudományi Kar, 21. p.; HORVÁTH Pál (szerk.): *Egyetemes jogtörténet I.*, Budapest, 1997. Nemzeti Tankönyvkiadó, 80. p. A kodifikációt (Bp.) megelőző időszak kapcsán kétféle forrásra támaszkodom: egyrészt a 19. század végi 20. század eleji magyar eljárásjogászok műveire, másrészt a modern jogtörténelemek megállapításaira.
- ⁵ FINKEY 1908. 27–28. p.; ANGYAL 1915. 17–19. p.; VÁMBÉRY 1916. 12–13. p.; BOTOS 2000. 22–23. p.; HORVÁTH (szerk.) 1997. 80. p.
- ⁶ BALOGH –EDVI ILLÉS –VARGHA 1898. 145–151. p.
- ⁷ FINKEY 1908. 28–29. p.; ANGYAL 1915. 19–20. p.; VÁMBÉRY 1916. 14–15. p.; FAYER László: *A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala*. Budapest, 1905. Franklin-Társulat, 12. p.; BOTOS 2000. 23. p. Az egyértelműen bíró által végzett vizsgálat a szerzők szerint a 1670. évi *Ordonnance*-ban jelent meg, sőt a vizsgálati szakaszt (*instruction*) az 1808. évi kódex az *Ordonnance* rendszeréből vette át. Balogh azonban kiemeli, hogy az 1670. évi *Ordonnance* alapján „ugyanaz [a bíró...], a ki a vizsgálatot teljesítette, az iratok alapján, tárgyalás tartása és védelem meghallgatása nélkül [...] meghozta az ítéletet”. BALOGH –EDVI ILLÉS –VARGHA 1898. 148. p.
- ⁸ FINKEY 1908. 32. p.; VÁMBÉRY 1916. 21. p.
- ⁹ MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, 2004. Osiris Kiadó, 386. p.
- ¹⁰ BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Budapest, 1961. Művelődési Minisztérium Levéltári Osztálya, 107. p. Botos szerint Mohács után a magyar jogfejlődés megrekedése folytán egy olyan, részben még a védelvre épülő, de *inquisitio*s forma uralkodott, amely a tanúszerzésnél nem jutott tovább. Lásd BOTOS 2000. 46. p. Hasonlóan kétségbejótónek vázolja a képet (a 18. századig) Finkey is. FINKEY 1908. 40. p.
- ¹¹ MEZEY (szerk.) 2004. 398–399. p.; BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet*. Budapest–Pécs, 2009. Dialóg Campus Kiadó, 293. p.; KATONA Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században*. Budapest. 1977. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 3. és 4. fejezetek.
- ¹² MEZEY (szerk.) 2004. 398. p.
- ¹³ BÓNIS –DEGRÉ –VARGA 1961. 123. p. Béli hozzátézi, hogy *investigatio* alatt minden olyan eljárási cselekmény értendő, ami a terhelt felkutatására és az elítélésére alapul szolgáló bizonyítékok összegyűjtésére irányult. Lásd BÉLI 2009. 294. p.
- ¹⁴ VUCHETICH Máttyás: *A magyar büntetőjog rendszere. II. könyv: Gyakorlati büntetőjog*. Budapest, 2007. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. 62. p.
- ¹⁵ <https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Fájl:Madaras-zrinyi-i.jpg>.
- ¹⁶ Valamennyi szerző rámutat, hogy hazánkban egyedi eljárási rend érvényesült a terhelt rendi hovatartozásának függvényében. A performa is eltért, de ebből kifolyólag a lényegi különbség nem az előkészítő szakaszban, hanem a vádemelés után jelentkezett (a jobbágyok esetében a szóbeli sommás per, míg a nemesek esetén az írásbeli ünnepélyes per). A legtöbb szerző ismerteti a vizsgálat alaptípusait is: a bűncselekmény körülményeinek felderítésére irányuló *inquisitio generalist*, a konkrét gyanúsított elleni *inquisitio specialist*, és a lehetséges bűntügyek tudakolására irányuló *inquisitio generalissimát*.
- ¹⁷ KATONA Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században*. Budapest, 1977. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 53., 56. p. (Az általa idézett szerzők és művek: HUSZTY Stephanus: *Jurisprudentia seu commentarius novus in ius Hungaricum Libri tres, Agriae, 1757.*, 22. p.; BODÓ Mathias: *Jurisprudentia Criminalis secundum Praxim et Constitutiones Hungaricas in Partes Duas Divisa, Posonii, 1751.*, 19. p.)
- ¹⁸ MEZEY 2004. 398–399. p.
- ¹⁹ BÓNIS –DEGRÉ –VARGA 1961. 123. p.
- ²⁰ VUCHETICH 1819. 65., 72. p.
- ²¹ MEZEY 2004. 385., 390–391. p.
- ²² KATONA 1977. 56. p.
- ²³ BÓNIS –DEGRÉ –VARGA 1961. 122–123. p.
- ²⁴ BÉLI 2009. 294. p.
- ²⁵ VUCHETICH 73–75. p.
- ²⁶ BÉLI 2009. 354. p. Fayer László tankönyvében külön részletezi az 1843/44. évi javaslat vizsgálatra és vizsgálóbíróra vonatkozó legfőbb rendelkezéseit, „Előkészítő eljárás” alcím alatt; így többek között a „bűnvizsgálat” alkalmazási lehetőségeit, a vizsgálóbíró személyét, és egyes feladatait. Lásd FAYER László: *A magyar bűn-*

- vádi perrendtartás vezérfonala. Budapest, 1905. Franklin-Társulat. 92–93. p.
- ²⁷ BÓNIS –DEGRÉ –VARGA 1961. 148–150. p.
- ²⁸ MEZEY 2004. 401. p.; BÓNIS –DEGRÉ –VARGA 1961. 175–176. p.
- ²⁹ BÓNIS –DEGRÉ –VARGA 1961. 176–177. p.
- ³⁰ A Bp. indokolása tudományos alapossággal elemzi a kódexet megelőző eljárásjogot és az egyes jogintézmények háttérét is.
- ³¹ FINKEY 1908. 297–298. p.
- ³² Az indokolás szerint: „Nemcsak a formális vádirat értendő tehát itt a »vád« kifejezés alatt, hanem pl. mind a vizsgálatnak elrendelése iránt (104. §) tett, mind az eljárásnak más tetre való kiterjesztését célzó indítvány (106 §) [...]»
- ³³ VÁMBÉRY 1916. 210. p.
- ³⁴ BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferencz: *A bünvádi perrendtartás magyarázata. Második kötet.* Budapest, 1897. Grill Károly, 1–6. p.
- ³⁵ UZONYI Géza: A nyomozás és a vizsgálat célja az új bünvádi perrendtartásban. *Jogtudományi Közöny* 1898. 15. sz. 116. p.
- ³⁶ Vargha szerint: „Ha az ügyész már egyszer vizsgálatot indítványozott: a vizsgálóbíró teljesen korlátlan az egész vizsgálat folyamán és őt az ügyész semmiféle vizsgálati cselekmény felvételére vagy abba-hagyására nem kényszerítheti [...]» BALOGH –EDVI ILLÉS –VARGHA 1897. 72. p.
- ³⁷ BALOGH –EDVI ILLÉS –VARGHA 1897. 43., 73. p.
- ³⁸ A Bp. a vádemelés kapcsán a szintén fakultatív vádtanácsi rendszert alkalmazta, amelynek a vád alá helyezés mellett több lényeges jogosultsága volt mind a vizsgálatra és a vizsgálóbíróra vonatkozóan is (lehetősége volt akár az eljárás megszüntetésére is). Lásd Bp. XV. Fejezete. Ennek részleteit, kritikáját illetően lásd jelen tanulmány szerzőjétől: SZÉKELY György László: *A vádrendszer, a vádelv és a büntetőeljárás alapelvei.* Budapest, 2021. Patrocinium, 169–170. p.
- ³⁹ E törvény akkor újdonságnak tekintendő rendelkezéseit üdvözli, részben pedig további javaslatokat és kritikákat is megfogalmaz Farkas Lajos tanulmánya: FARKAS Lajos: A vizsgálóbírói működésnek reformigényei. *Jogtudományi Közöny*, 1894. 19. sz. 145–149. p.
- ⁴⁰ Megjegyzem, hogy e törvény indokolása is – egyébként a korszakra jellemzően – komoly jog-összehasonlító érveket is tartalmaz (például a francia és a belga vizsgálóbírók javadalmazási kérdéseire is utal).
- ⁴¹ VÁMBÉRY 1916. 210–211. p.
- ⁴² 130000/V.B.1899. számú Bel. Min. rendelet 3. §-a.
- ⁴³ RÉDEY Miklós: *A nyomozási eljárás nehézségei.* Budapest, 1901. Légrády Testvérek, 9–11. p.
- ⁴⁴ Uo. 18–20. p.
- ⁴⁵ Véleményem szerint azonban a mellőzés oka nem a lentebb többek által megfogalmazott kritika volt, hanem inkább a „burzsoá típusú” jogintézmény kiiktatása, valamint a nyomozási szakasz egységesítése. Az elvi megfontolások már csak azért sem lehettek relevánsak, mert a korabeli koncepció szerint a vádelv a szocialista büntetőeljárásban nem volt áttörhetetlen és mindenképp feletti kívánalom. Lásd részletesebben szintén a jelen tanulmány szerzőjétől: SZÉKELY 2021. 130–133. p.
- ⁴⁶ MOLNÁR László és munkaközössége: *A büntető perrendtartás kommentárja.* Budapest, 1957. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó.
- ⁴⁷ BÓLYA Lajos – KOCIS Mihály – MÓRA Mihály: *Büntető eljárási jog.* Budapest, 1954. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, 76–77. p.
- ⁴⁸ Például BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA 1898. 68–73., 90. p.
- ⁴⁹ VÁMBÉRY 1916. 214. p.
- ⁵⁰ ANGYAL 1915. 258–260. p.
- ⁵¹ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. II. kötet.* Budapest, 1917. Athenaeum, 29., 33. p.
- ⁵² FINKEY 1908. 309., 313. p.
- ⁵³ SZABÓNÉ NAGY Teréz: *A büntetőeljárás rendszer alapjai.* Budapest, 1966. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 243–246. p. Az általa idézett mű KÁRMÁN Elemér: A királyi ügyészség és az előzetes eljárás. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1906. 8. füzet.
- ⁵⁴ A hatályos Be.-ben szereplő vizsgálati szakasz kapcsán lásd részletesen jelen tanulmány szerzőjétől: SZÉKELY György László: A nyomozás státusza és funkciója a büntetőeljárás rendszerben – történeti és rendszertani háttér, szabályozási koncepciók és megoldások. *Állam- és Jogtudomány*, 2021. 3. sz. 94–99. p. DOI: <https://doi.org/10.51783/ajt.2021.3.04>.
- ⁵⁵ Lásd hatályos Be. (2017. évi XC. törvény) Tizenkettedik Rész (A bíróság eljárása a vádemelés előtt).
- ⁵⁶ E koncepcionális szemléletváltásra jó példa a német jogrendszer, ahol 1974-ben az akkor kiiktatott vizsgálóbírói funkciót közvetlenül váltotta fel a nyomozási/alapjogi bíró, amely a hazai nyomozási bíróhoz hasonló tevékenységet végez. Lásd DELMAS-MARTY-SPENCER 2006. 305–306. p.; FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás.* Budapest, 2007. Complex Kiadó, 34. p.

